

Jezernik je čitatelja poveo na put kroz *brdoviti Balkan*, koji je u očima putnika sa Zapada mjesto ambivalentnosti i kontradikcija. Nazadan i divlji najčešći su epiteti koji stoje uz ime Balkana, no treba spomenuti da oni nisu ni približno apsolutno kategorični, što bi se čitajući ovo djelo moglo zaključiti. Kao što je rečeno, Jezernik ne objašnjava i ne propituje pozadinu i uzroke ovakvog balkanističkog repertoara, no ako već ne pruža detaljnu analizu putopisnih tekstova i njihova okcidentalističkog diskursa, nudi čitatelju uvid u svakodnevicu balkanskih područja te knjiga može biti korisna historiografima, etnologima i svima koji se zanimaju za balkanistička pitanja. U ekstenzivnoj je bibliografiji i iscrpan popis zapadnoeuropskih putnika Balkanom.

Jelena BULIĆ

Val Colic-Peisker, Migration, Class, and Transnational Identities, Croats in Australia and America, University of Illinois Press, Urbana – Chicago 2008., str. 252.

Premda je teško ustanoviti broj Hrvata koji danas žive u Australiji, prema nekim konzervativnim procjenama oni čine barem polovicu imigranata pristiglih iz zemalja bivše Jugoslavije i postali su jedna od najvećih europskih etničkih zajednica na tom kontinentu. Tim se migrantima u svojoj novoj knjizi bavi Val Colic-Peisker, razlikujući dvije skupine: Hrvate koji žive u "etničkom balonu" jer je nacionalnost primarni čimbenik njihova manjinskoga, grupnoga identiteta u Australiji; te kozmopolitski orijentirane Hrvate kojima kolektivni identiteti utemeljeni u nacionalnom podrijetlu nisu primarne referentne točke. Prvi su u Australiju stigli šezdesetih i sedamdesetih (osobito nakon 1970., kad je Australija sklopila bilateralni sporazum s Jugoslavijom o regrutaciji radne snage), drugi osamdesetih i devedesetih godina prošloga stoljeća. Osim po tome kada su emigrirali i mjestu podrijetla (ruralno – urbano), razlikuju se i po obrazovanosti te, posljedično, znanju engleskoga jezika, poslovima koje obavljaju, klasnoj pripadnosti, vrijednosnom sustavu, rezidencijskom tipu i integraciji u australsko društvo.

Nostalgija i osjećaj nenadoknativa gubitka obitelji, lokalne zajednice i domovine glavni su oslonac identiteta starije skupine Hrvata, uglavnom pripadnika radničke klase (materijalno situirane), sa slabijim znanjem engleskoga jezika, koji su lančanim putem stizali uglavnom iz dalmatinskih mjesta šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog stoljeća. Nostalgija je "emocionalni cement" etničke zajednice i razlog trajnom osjećaju da im je Australija, unatoč višedesetljetnom životu, ostala "strana" zemlja, mjesto u kojemu se nikad istinski ne osjećaju "kod kuće". Hrvatska etnička zajednica u Australiji, ponajviše etnički društveni prostori u okrilju Crkve i etničkih klubova, stoga su za te useljenike supstitucija za izgublenu domovinu i prostor unutar kojega se dobro osjećaju – izoliran od širega društvenog konteksta u Australiji.

Za razliku od njih, skupina kasnijih, uglavnom visoko obrazovanih useljenika (uglavnom sa završenim tehničkim studijem), podrijetlom iz većih hrvatskih gradova, pripada kategoriji imigranata koje se uobičajilo nazivati "odljevom mozгова". Oni ne gaje nostalgiju niti žal za napuštenom domovinom, pače, prema latinskoj sentenciji "ubi lucrum, ibi patria" Australiju

osjećaju "svojom zemljom", a neugodno se osjećaju unutar hrvatske etničke zajednice u Australiji. Svoj status stječu prije svega svojom profesionalnom djelatnošću; njihovo je zanimanje ujedno i ulaznica u srednju australsku klasu i glavni čimbenik njihova identiteta. Među praksama dviju skupina jedino je donekle usporediva praksa stjecanja vlastite kuće, naime, obje skupine, u visokome postotku (oko 80%) ulažu u posjed vlastite kuće, više od australskog prosjeka (oko 70%).

Na temelju opisanih razlika autorica zaključuje kako u sociološkom smislu dvije hrvatske imigrantske skupine – a u oba je primjera riječ o *prvoj* generaciji imigranata – *ne* tvore jedinstvenu etničku zajednicu. Etničke zajednice ranijih hrvatskih doseljenika transnacionalna su širenja lokalnih zajednica podrijetla, uglavnom migranata iz ruralnih krajeva i niže klasne pripadnosti. Činjenica da svoj identitet vežu uz udaljenu domovinu čini ih transnacionalnima, ali istodobno ih ostavlja čvrsto u zagrljaju nacionaln(ističk)og principa. "Njihove naracije i prakse, iako tehnički transnacionalne, ostaju bitno lokalne ili nacionalne, čvrsto upisane u 'hrvatstvo' tipa 'krvi i tla'" (23), zaključuje autorica. Međutim, među tim "etničkim" Hrvatima postoji razlika, pa će neki svoj identitet vezivati uz uže ili šire teritorijalno definirane zajednice – Dalmaciju (lokalni/regionalni), Hrvatsku (nacionalni) i Jugoslaviju (nacionalni teritorij). Autorica smatra da nema bitnih razlika u tim raznim varijetima identiteta, već da se zbog svojih kolektivističkih obilježja – osjećaja pripadanja skupini koja se percipira kao da ima zajedničke vrijednosti, simbole, prakse i sl. – može podvesti pod kategoriju "etničkog" pripadanja. U formalnom/teorijskom se smislu takav stav može podržati, no osjećaj identiteta koji se vezuje uz etničku/nacionalnu ili nadnacionalnu zajednicu svojim je praksama i dosezima različit od onoga koji se vezuje uz uži zavičaj ili regiju i nazvan je "malim nacionalizmom" (Morley i Robins), odnosno regionalizmom ili lokalizmom. Iz posljednjega se derivira translokalizam (ili, kako sam ga nazvala, "međudržavna translokalnost") – proces stvaranja društvenih prostora s plurilokalnom geografskom orijentacijom – fenomen koji su uočili istraživači iseljeničkih zajednica nastalih nakon raseljavanja stanovnika bivšega Sovjetskog Saveza (Yelenevskaya i Fialkova) i iz Bosne i Hercegovine (Halilovich).

U svakom slučaju, prema V. Colic-Peisker, skupina recentnih hrvatskih imigranata u Australiju ne identificira se ni s jednom od teritorijalnih zajednica koje su važne u identifikaciji ranije pristiglih doseljenika. Tim obrazovanim imigrantima urbanoga podrijetla temelj identiteta je njihova profesija putem koje razvijaju kozmopolitske, transnacionalne, hibridne identitete. Iz te činjenice proizlazi i osnovna teza ovoga djela o potrebi vraćanja klasne perspektive u migracijske studije. Autorica predmnijeva da će za nekoliko desetljeća hrvatsku zajednicu u Australiji pretežno činiti stručnjaci, društveno i prostorno mobilni ljudi, što će dovesti u pitanje postojanje hrvatske dijasporu u toj zemlji kao skupine koju definiraju "bolni egzodus iz domovine" i "frustrirajuća želja za povratkom", danas prisutni u starijoj skupini hrvatskih imigranata. Prema nekim mojim istraživanjima čini se da se upravo to događa među potomcima *gastarbajtera* u Njemačkoj, u tzv. drugoj i trećoj generaciji migranata (vjerojatno je do sličnog procesa došlo i među potomcima ranije pristiglih hrvatskih imigranata u Australiji), među kojima postoje školovani mladi ljudi s transnacionalnim (ovdje u smislu nadilaženja etničkog/nacionalnog) identitetom neukorijenjenih kozmopolita.

Uvod u raspravu o dvama tipovima integracije u australsko društvo dviju skupina imigranata čine poglavlja o domovini, odnosno o zemlji prihvata, u kojima su izloženi elementi povijesti, društva, politike (posebice imigracijske kad je riječ o Australiji) i središnjih kulturnih vrijednosti obaju društava. Poglavlje o domovini rezimira složene društvene i političke procese u bivšoj Jugoslaviji i posve je u funkciji kasnijih analiza. Poglavlje o Australiji, međutim, ostaje manje iskorišteno u interpretaciji načina inkorporacije hrvatskih migranata u društvo primitka.

Riječ je o teorijski providenoj i empirijski utemeljenoj sociološkoj studiji, kojom hrvatska dijaspora u Australiji (ali ne i u Americi kako to sugerira naslov) postaje jednom od najbolje

istraženih migracijskih skupina na svijetu. Zahvaljujući svojem dvostrukom insajderstvu – do devedesetih godina autorica je živjela u Hrvatskoj, a od tada je i sama postala dijelom stručnjačke imigrantske skupine u Australiji – Val Colic-Peisker korektno i uvjerljivo opisuje i analizira varijetete inkorporacije migranata u prvoj generaciji u dvjema različitim skupinama i njihove odnose prema Hrvatskoj, nudeći teorijski zanimljive i potencijalno polemične teze. Rezultat je izvanredan komparativan materijal, koji će biti koristan ne samo istraživačima hrvatske već i drugih migracijskih skupina.

Jasna ČAPO ŽMEGAČ

Ivana Maček, *Sarajevo Under Siege, Anthropology in Wartime*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia 2009., 256 str.

Knjiga *Sarajevo Under Siege: Anthropology in Wartime* Ivane Maček zapravo je unekoliko izmijenjeno izdanje autoričine doktorske disertacije *War Within: Everyday Life in Sarajevo under Siege*, objavljene 2000. godine u ediciji Studija iz kulturne antropologije Sveučilišta u Uppsali. Rat na prostorima bivše Jugoslavije zatekao ju je, kako stoji u uvodu, pred televizorom, u njezinu domu u Uppsali. Slike koje je vidjela duboko su je uznemirile: najprije tenkova Jugoslavenske narodne armije koji su gazili ljubljanskim parkovima, a nedugo potom mladića koji se zvao Crnim Markom i, odjeven u crnu i maskirnu odjeću, s crnom trakom oko čela, objašnjavao švedskim televizijskim reporterima da se on i jedinica kojom zapovijeda bore za dugo očekivanu hrvatsku nezavisnost i slobodu od srpske hegemonije (da bi potom pozdravio prelijepu Švedanke). Još ju je i jače uznemirila spoznaja da je jedan od njezinih najboljih prijatelja dobrovoljno pristupio hrvatskoj vojsci: "Taj mladić je bio iskreno pacifističke naravi. U godini u kojoj je služio svoju vojnu obvezu obolio je od čira na želucu, ne samo zbog besmislenosti svojih dužnosti nego i zbog toga što je bio individualist koji nije pristajao uz bilo koji oblik autoritarnosti. Govorio je četiri europska jezika, volio putovati i uživao u planinarenju, speleologiji i skijanju u neobaveznoj odjeći koja bi vijorila na vjetru, dajući mu osjećaj slobode. On me upoznao s radom Boba Dylana i Jimmyja Hendrixa, Friedricha Nietschea i Ericha Fromma. Jednostavno nisam bila u stanju sve to povezati s onim što sam čula. Nisam mogla vjerovati da je on postao Crnim Markom." Potpuno zaokupljena željom da shvati što se događa u zemlji u kojoj je odrasla i školovala se, osmislila je istraživački projekt koji će provesti od 1993. do 1996. godine, ali u Bosni i Hercegovini, a ne u rodnoj Hrvatskoj jer, kako kaže, nije mogla podnijeti pomisao na to da radi u okružju agresivnog hrvatskog nacionalizma ranih 1990-ih.

Teško je zamisliti etnografsko istraživanje koje će izazvati više prijevora i potaknuti burniju stručnu raspravu od istraživanja o i/ili u ratu. O tome u svojoj knjizi *A Different Kind of War Story* (1997.) svjedoči Carolyn Nordstrom, jedna od pionirki etnografije rata: "Otkrila sam da ako u svome radu iz medicinske antropologije opišem tijelo koje je izmučila bolest, to se prihvaća kao etnografska činjenica. Ali kad opišem tijelo koje je podleglo ljudskoj torturi, to postaje predmetom priča kojima se plaše mala djeca: o 'pornografiji nasilja'; o 'reproduciranju